

S. E.

ΑΡΤΟΣ ΕΠΙΟΥΣΙΟΣ;

DISSERTATIONE PHILOLOGICA

BREVITER EXPLANATUS;

QUAM,

CONS. AMPLISS. COLLEG. PHILOSOPH.

IN REG. ACAD. UPSAL.

P R Ä S I D E

VIRO

AMPLISSIMO ET CELEBERRIMO,

MAG. JOHANNE J.
AMNELL,

GRÆC. LIT. PROFESSORE REG. ET ORD.

PUBLICO EXAMINI MODESTE SUBJICIT

JOHANNES KEMPE;

NERICIUS.

IN AUDIT. CAROL. MIN. HORIS ANTE-
MERID. DIEI XIII JUNII, ANNO MDCCL.

U P S A L I A E

RÅDMANNEN
I Kungl. Residence och Hufvud Staden,
DEN ÅDLE OCH VIDTLAGEFARNE HERREN,
HERR
GUSTAF KIERRMAN,
MIN FÖRNÄME BEFORDRARE.

Den förnöjelse och glädje, som hos mig naturligen upptiger öfver den lyckan, att jag igenom sjelfva skyldskaps bandet får vara innelutten i EDER höga ynnest, är很长 renare och större, än att jag längre kan den samma med tyshet innom mig tvinga. I år det fullkomlige mönster, på hvilket födslebygden nu länge fåstat sin förtroliga och vördsamma åtanka, emedan den med innerlig fägnad ser, att den ihos sig få högt aktada slägten upptigit till samma åra och amseende vid sjelfva Konungafåtet, som den befutit med mycken frågd och heder uti den lilla födslestadlien. Tillät fördenskull af vanlig hög bevägenhet, att inför Eder, *Höggunstige Herre*, jag nu födrifstar i sittörsta ödmjukhet infinna mig med detta ringa Academiska arbete; jämte trågnesta önskan, att Himmelens tårtikes framgent välfigna Herr Rådmannen med hålsa och förnöjlighet, så att icke något enda mätte saknauß af allt det, som förmår göra en lefnad lyksalig. Med upphörlig djup vördnad lefver,

ÅDLE OCH VIDTLAGEF. HERR RÅDMAN,
EDER

Ödmjukaste tjenare,
JOHAN KEMPE.

VIRIS

Admodum Reverendis atque P̄eclarissimis.

Dom. ERICO HUSSBLA

In Reg. Gymnaf. Strengnes. S. Theol. LECTORI
Primario, PASTORI Ecclesiae Sallöensis, & vicini
Districtus PRÆPOSITO,

Avunculo, ob paternam curam, æternum venerando;

Mag. ERLANDO FAXELL,

In Carlskoga Vermel. PASTORI, & adjac. districtus
PRÆPOSITO, Patrono, & haut ita pridem Nu-
tritio, perpetim suspiciendo.

VIRIS

Plurimum Reverendis atque Clarissimis.

Mag. ERICO PETRI LÖJUNG,

In Husby Recarl. PASTORI, Patrono adiudue colendo.

Mag. CAROLO NYBOM,

In Gillberga & Lista Suderm. PASTORI, Patrono
veteri, summa observantia prosequendo.

Mag. ERICO MOSE,

In Carlskoga Vermel. V. D. MINISTRO, Fautori fin-
gulari, plurimum honorando.

Philologicum hoc schediasma, breve quidem & leve,
at sic tamen, quod certius confido, & argumenti
pondere, & datoris pietate, Patronis & Evergetis fa-
vemtissimis se probaturum, ea, qua par est, gratissimi
aniimi veneratione,

d. d. d.
A. & R.

DE HÖGVÄLAKTADE HERRAR,
INSPECTOREN,

Herr LARS KIERRMAN,

Min Gunstige *Farbroder*;

Och

Krone - Befallningsmannen,

Herr JONAS BECKMAN,

Min högtbenågne Gynnare.

Krone Länsmannen i Carlskoga Bergslag, Välvaktad

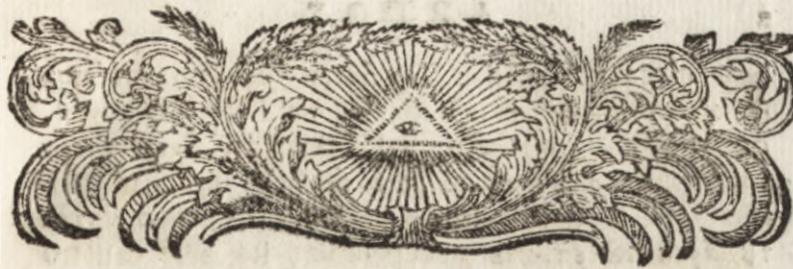
Herr ABRAHAM KIERRMAN,

Min Högtårade k. *Farbroder*.

EDER kärlek och bevägenhet, hvaraf jag ofta rönt
så stora och såkra prof, gör, att jag vid detta
mitt första Academiska profs vördsamma aflämnande
hyser det sågnesamma hopp, att det varder så benå-
get ansedt, som jag det i skyldigsta välmening EDER
tillegnar. Misstycker ej, att jag emot all EDER godhet vill
visa min tacksammesta årkånsla med så liten gäfva,
som denna år, då jag ej förmår gifva någon större.

MINE HERRAR,
EDER

ödmjuke tjenare,
JOHAN KEMPE.

D. D.

§. I.

Uemadmodum de sacris li-
teris in universum, ita vel
inprimis de sollemini pre-
cum formula, quam, ro-
gatus a discipulis, ore san-
ctissimo dictavit humani ge-
neris Servator α), vale-
bit pium illud ac solidum JOH. CHRYSO-
STOMI β) judicium: Οὐδέν ἔστι τῶν ἐν τῇ Θελᾳ
γραφὴ ἀπλῶς καὶ εἰκῇ κίμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ τυχόν
ῥῆμα πολὺ ἔχει ἐναποκέμπενον τὸν θησαυρόν. Certe
Oratio, quam Dominicam vocant, quo compen-
diosior, hoc nervosior & ἐμφατικωτέρα, multa
paucis, sed quorum singula prægnantem recon-
dunt sensum, complectitur. Manendum nobis

A heic

$\alpha)$ Matth. VI: 9. sq. Luc. XI: 1, sq. $\beta)$ Ho-
mil. X. in Gen.

heic circa verba illa: Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιεστὸν
δός ἡμῖν σύμερον, cę u habet MATTHÆUS; vel,
quemadmodum scribit LUCAS: τὸν ἄρτον ἡμῶν
τὸν ἐπιεστὸν δίδω ἡμῖν τὸ καὶ ἡμέραν II. cc. In qui-
bus transferendis atque exponendis, pro varia-
tē ἀρτώ τῷ ἐπιεστὶ acceptione, ita a se mutuo-
dissident interpres & commentatores, ut ho-
rum quidem alii solis fere terminis inter se pu-
gnare, alii vero a genuino verborum sensu lon-
gius recedere videantur; ut pluribus in poste-
rum ostendere conabimur.

§. II.

Tὸν APTON h. l. simplicissime Panem, sua-
quisque lingua, Interpretum plerique reddide-
runt. Nec male quidem illud. Ebrais enim פָּנָס non
solus in primis panis, quem pistor conficit
sive ὁ ἀρτοποιος, sed in genere cibus hominum
aut victus audit: γ) non esculentis tantum, sed &
potulentis eodem nomine connotatis; ut obseruat
J. BUXTORFIUS δ): Quæ quidem οὐνεδοχὴ¹
ex primæva lingva illa ad plures alias ε) transiit:
quomodo & hunc κοινομὲν vernacula nostra non
ignorat. Manemus jam in Græca N. F. lingua,
qua non raro ἄρτον ἐσθίειν. Φαγεῖν generatim est
edere,

γ) Vid. Gen. 3: 19. Lev. 26: 5. Eccl. 9: 7.
Prov. 22: 9. &c. δ) In Lex. Ebr. & Chald. ε)
Sic Chaldeis & Rabinis פָּנָס & קְרַבָּל cibum notat.
& יְבָרֵךְ Dan. 5: 1. convivium magnum dicitur.
Denique Arabibus פָּנָס caro est. conf. JOH. BUXTORF. Lex. Chald. & Talmud. in his vocibus.

*edere, cibum capere; ζ) & id quidem præuentibus τοις ἐβδομήνιαις in versione locorum, modo e V. T. allegatorum. Itaque, ubi τὸν ἀρτον ἡμῶν a Deo petimus, omnia, quibus ad sustentandam hanc vitam tuendamque valetudinem hominibus est opus, & in primis quidem *victum*, scilicet quidquid esui sit potuique, nobis ad precamur. Qualis autem quantusve *victus* expetatur, declarabit rite intellectum id, quod subjungitur, δὲπιεστος. Quid vero επιθετο interpretibus eo magis anceps visum est ambiguumque, quo rarius obvium; quippe apud profanæ Hellados scriptores hoc usque frustra quæsitum; nec vero in pandectis N. Federis reperiendum, si ab his locis, quos ex MATTHÆO & LUCA allegavimus, discesseris. In qua quidem voce excutienda, seqq. §§. nostra qualiscunque versabitur opera; quæ si Lectoribus eruditis & candidis non omnino displicebit, nobis erit, de quo in finu gaudeamus.*

§. III.

Ante, quam ad propositum nos convertamus, præmittere pauca juvabit de superadjecto ap. MATTHÆUM adverbio σήμερον. (Attice τῆμερον, quasi τῇδε ἡμέρα, sicut *hodie* pro *hoc die*) *Hodiernus *victus*, quem petimus, primum quidem immoderatam illam & moleste sedulam venturi temporis curam excludit; juxta Christi monitum:*

A 2

nitum:

ζ) *Matth. 15: 2. Marc. 3: 20. Luc. 14: 1. Joh. 6: 23. Eccl.*

ΑΡΤΟΣ

nitum: μὴ μεριμνήσητε ἐις τὴν ἀνοίγον, ὑδελ. τῇ Φάγητε καὶ τί πίητε, κ. τ. λ. η) Deinde & quotidianum precationis hujus usum injungit: ut pie argumentari nonnullis placet. Ceterum alii, & in his CHRIST. SCHOETTGENIUS 9), σῆμερον h. l. exponere malunt οὐ οὐ ήμέρα καὶ ημέρα, 2. Cor. 4: 16., h. e. quotidie, in dies; quod omnino exprimit parallelum illud LUCÆ τὸ καθ' ημέραν (scil. ἔκαστην, quemadmodum & altera ἐλλέτει effertur καθ' ἔκαστην, scil. ημέραν) articulo, ut tempore solet, πλεονασικῶς præposito; perinde ac dicitur τὸ καθ' ὥλου (χρόνου) Act. 4: 18 Κατὰ stati temporis recursum notat I. c. Lucæ & similibus aliis; ut κατ' ἔτος, quotannis, (κατὰ μῆνα, quotmensibus, THEOPHRASTO ηθ. χρο. C. XVII.) καθ' ἡμέραν, κατὰ πάντα σάββατον, singulis festis ac sabbatis, Matth. 27: 15. Act. 13: 27. &c. *)

Et sane τὸ σῆμερον non secus atque Ebraeorum ημέρα cum præsenti tempore aliquam ejus-continuationem sœpe connotat; laud. SCHOETTGENIO judice; sicuti χρήσει non besternum modo diem, sed & remotiora tempora præterita respicit. Qua quidem ratione σῆμερον non minus, quam τὸ καθ' ημέραν, ad designandum humanæ vitæ spatium reterri forte nostro hoc loco possit. Nimirum ημέρα sacris non modo, sed & protanis quandoque scriptoribus notat vel in genere statum tempus cujusque rei, vel præsertim æatem hominis; ceu docent passim Lexicographi,

At. η) Matth. 6: 25, 34. 9) In Lexico. *) Dicitur ὁ αἰολος qui τὴν ημέραν, deficiente κατὰ, Matth. 20: 2.

Atque sic etiam, ubi vietum quotidianum, donec vita mortalis erit, divinitus nobis conferendum, supplices petimus, licita est ac pia postea temporis cura.

§. IV.

Tὸν ἀ'ετον τὸν ἐπιώσιον PANEM SUBSTANTIalem interpretantur nonnulli; & id, quemadmodum ipsis videtur, simplicissime; at ne sic quidem satis luculenter & perspicue; neque, si quis ad distinctionis puritatem adtendere velit, satis Latine. Græcam vocem ita reddunt exemplaria duo Mscr. vulgatæ versionis, LUCA Brugensi i) teste; itemque FRANC. VATABLUS i) & L. SIDOR. CLARIUS. i) Neque repugnat ibidem SEBAST. CASTALIO, etsi ambiguum esse fabstantiae terminum haut diffitetur. Non iam objecimus, Græcum nomen compositum ab his ita transferri, ut solius τῆς ἀγλας, non item præpositionis ἐπι habeatur ratio. Est enim illis, quod reponant: idem esse Ἀράνιος & ἐπιἈράνιος, non fecus ac Romanis Alpinus & inalpinus. &c.

§. V.

PANEM SUPERSUBSTANTIalem aut SUPERESSENTIALEM exponentes alii, præpositionis vim insimul expressisse sibi visi sunt; quos vero minus adhuc audiendos arbitramur. Superstantiam vocat vulg. interpres Matthæi, consentientibus plerisque, iisque antiquioribus, Codd. MSS.; uti laud. LUCAS Brug. in Crit. S.

A 3

obler.

i) *Annot. in Matthæum, Criticor. Sacr. Tom. VI.*

observat. Versionem hanc, pluris, quam fas fuit, habitam, facto agmine sequuti sunt deinceps pluri, inque his Græci quidam Lexicographi. *Supereffentialem* ubi dicere malle videtur LAUR. VALLA x), nihil novæ lucis huic loco feneratur. Nimurum omnes hi Græca verba perinde accipiunt, ac si esset ἀρτος ὑπερχσιος (ὑπερχσιώδης) potius, quam ἐπιχσιος. Quasi vero non differant τὰ ἐπὶ τὴν χσιαν, καὶ τὰ ὑπὲρ. Nec enim in compositis iste præpositionis ἐπὶ significatus familiaris est; ceu notant in h. I. HUGO GROTIUS & SEBAST. CASTALIO. Ceterum ex hoc fonte haut dubie emanavit figurata heic loci expositio τῆς ἀρτς, de pane, non naturali, sed hyperphylico ac spirituali; ceu proxima §. ostendet.

§. VI.

PANEM SPIRITUALEM intelligendum voluerem quidam ecclesiæ Patres, atque hos sequuti antiqui Interpretes non pauci; in caussæ suæ lubidium vocantes impropriam τῆς ἀρτς accentuonem, in S. Scriptura N. F. haut intuetam. Facit huc in primis η βρῶσις (καὶ η πόσις) η μένσα εἰς ζωὴν αἰώνιον, τῇ βρῶσει τῇ ἀπολλυμένῃ opposita; & ο ἀρτος τῇ Θεῇ ο ἀληθινὸς, καταβάτις εἰς τὴν ψευδην, καὶ ζωὴν διδὺς τῷ κόσμῳ. i. e. ipse CHRISTUS, inde dictus ο ἀρτος ο ζων, ἀρτος τῆς ζωῆς. JOH. 6: 27. seqq. Itaque preces illas: τὸν ἀρτον ημῶν τὸν ἐπιχσιον δός ημῖν σήμερον, (τὸ καθ' ημέραν,) ε. qui pollere autemant prectioni de cibo spirituali,

cap.

x) In Crit. S. ad b. l.

cap. cit. v. 34. obviæ: Κύριε, inquit, πάντοτε δός
 ἡμῖν τὸν ἀγρὸν τεττὸν. Sic ἀγρὸν ἐπιθέσιον, panem cale-
 stem, animi cibum, exponere non detrectat ERAS-
 MUS Roterod. Quid? quod inclinavit etiam primo
 tempore B MART. LUTHERUS λ) ad istam de-
 cibo spirituali acceptancem; cui vero postea nun-
 cium remisit graviss. ille ecclesiæ Reformator, i-
 demque, si quis alius, S:æ S:æ fidissimus inter-
 pres, τὸν ἀγρὸν h. l. bona corporis, & alia exter-
 na, iis proxime adnexa, interpretatus: ceu do-
 cent passim Ecclesiæ nostræ libri Symbolici. μ)
 Denique sunt, qui, σταληψιν heic admitten-
 tes, τὸν ἀγρὸν proprie simul & allegorice, h. e.
 de corporis pariter & animæ pabulū, accipiendum
 volunt. In his, qui in Gallia doctrinæ Christianæ
 explicationem, Græco vulgari idiomate & Latino
 traditam, A. MDCXXXIII pedidere, primario pa-
 nem spiritualem, secundario corporalem peti statu-
 unt. His adstipulantur, qui eamdem dicituram,
 lingua Armena a PETRO PAULO Sacerdote
 redditam, concinnarunt, & juris publici fecerunt
 Parisiis, MDCXXXIII. Miramur autem ipsos a
 Catechesi, ex decreto concilii Tridentini, in gra-
 tiam parochorum, Venetiis MDLXXVIII edi-
 ta, recedere aulos; quæ tamen apud Romano-
 catholicos est præcipui ponderis. Sic vero ea
 dictitat: petimus h. l. hujus, quam in terris agi-
 mus,

λ) Tom. I. Jen. μ) Vjd. imprimis Catech.
 LUTH. cum maj. tum min.

mus, vita subsidia, sanctorum Patrum ita sentientium autoritate. Nec facilius erit dictu, cur a mente CHRY-SOSTOMI, corporis alimenta vitaque hujus subsidia intelligentis, (cujusque maxima sane in ecclesia Graeca semper existit auctoritas,) confessio secesserit Moscovitica, ν) quæ his precipibus experti censet I:o animæ nostræ alimentum, verbum Dei. &c. ut tamen deinde non excludatur id omne, quod ad præsentem hanc vitam commode sustentandam, necessarium est. ξ) Ceterum nulla nos adigit necessitas, ut, a nativa ac sollemni τῷ ἀρτῷ significatione digressi, tralatitium, eumque mysticum h. l. admittamus sensum. Quin adsunt potius ex adverso rationes non contempnendæ, quæ id omnino dissuadent. Etenim, quæ ad mentis pabulum spectant, alias in hac precum formula, quamvis brevi & concisa, plenius, & planioribus quidem verbis, proponuntur. Ergo cur eadem illa jam quoque allegorico τῷ ἀρτῷ τῷ ἐπιστολού termino altius recondita, saepiusque adeo repetita censebuntur? Certe, id a Christo factum esse, nos eo minus credimus, quo compendiosior est hæc precum formula, & quo exactior illa ipsa est precum regula, in qua locus non sit τῇ πολυλογίᾳ ο), quam paul-

ν) *Quæst. XVIII, sq.* ξ) Debemus hæc Reverendiss. NICOL. BERGIO, cuius vide exercit. de Statu Eccl. & relig. Moscov. P. II. p. 282, sq. ο) Super *τιτὶ πολυλογίας* Σ περὶ τῷ βαττολογεῖν, perdigna

paullo ante cœlestis Doctor improbaverat: προς·
 ευχόμενοι δὲ, inquit, μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ
 οἱ ἑρυκοί. -- μὴ ὅμοιωσῆτε ἀυτοῖς. -- οὐτως δὲ προσ-
 εύχεσθε ὑμεῖς. κ. τ. λ. π) Accedit, quod τὸ καὶ
 ἡμέραν, LUCÆ l. c., multo commodius sele-
 reterat ad quotidianum viētum corporisve ali-
 mentum; cuius heic haberi rationem nisi quis
 admirerit, fateatur oportet, in consummatissimo
 precum exemplari ne verbo quidem attingi bo-
 na corporis, adeoque nec omnes necessitates no-
 stras illic comprehendendi. Quasi vero non item
 externa illa & terrestria bona Εὐεργέτη Opt. Max.
 accepta forent referenda. Annon Ei nos ipsos
 & omnia nostra, adeoque corporis & vitam &
 viētum omnem, ex aſſe debemus? Quidni Ei
 nostra omnia devotis precibus commendabimus?
 Quidni providum & beneficum naturæ rerum
 Statorem & Conservatorem confidentius exora-
 bimus etiam ista, quæ ad nostræ hujus vitæ su-
 stentationem ac tutelam necessaria sunt? Qui ve-
 ro iſthæc ſuæ ipsius induſtriae aut prudentiæ œ-
 conomicæ, quam divinæ providentiæ gratiæ-
 que, debere mallet, næ is falleretur nimium,
 & impiæ præfidentiæ reus perageretur, etiam
 ab his, qui, ſepoſito tantisper fulgentiori divi-
 nae revelationis lumine, ſola ratione ſua bene ri-

B

teque

eft, quæ consulatur, Clar. D:ni Job. Kempe Upl.
 diſſ. Theol. de Orat. Dom., Præſide Reverendiff. D.
 Ep:sc. MAGNO BERONIO, habita Ups. 1738. A.
 pbor. VIII. p. 23, ſq. π) Matth. 6: 7, 8, 9.

teque usi fuerint. Quod reliquum est, sacris scripturis abuteretur, quisquis prohibitam a **CHRISTO** τὴν μέριμναν ἐις τὴν ἀνησυχίαν, (de qua supra, §. III) eo traheret, ut, quæ in præsens aut futurum vitæ spatium sustentando corpori inserunt, a Summo Numine petenda negaret. Nec enim dubium est, quin, ista rogans, piamente adeo & moderatam corporis sui curam agens, nihilo secius & possit & debeat ζῆτειν πρῶτον τὴν βασιλείαν τῆς Θεᾶς. e) id quod præcipit atque urget cœlestis Magister, ubi supervacaneam & nimis anxiā de victu & amictu sollicitudinem, diffidentiæ plenam, serio interdicit.

§. VII.

PANEM SACRAMENTALEM seu **EUCHARISTICUM** qui h. l. intelligunt, proprius accedunt ad eos, quibuscum superiore §. nobis fuit controversia. Quare, quæ modo diximus, pleraque heic itidem dicta sunt. Notamus saltem, Confessionem Moscoviticam, posteaquam ἀπτον ἐπιθεων 1:0 animæ alimentum s. panem spiritualem expoluisset, statuere, quod 2:do expectatur reliquum animæ pabulum, nimirum communio corporis & sanguinis Christi. Quippe refert hoc verba CHRISTI: ὁ ἀπόςτος, ὃν ἔγω δώσω, ἡ σάρξ με εἶσιν, ἦν ἔγω δώσω ὑπὲρ τῆς τε κίσμου ζωῆς. - - - ἡ γὰρ σάρξ με ἀληθῶς εῖσι βερσισ, καὶ τὸ ἄιμα με ἀληθῶς εῖσι πίσις. σ) Cfr cum his loca, initio §. VI adducta. Neque prætereundum, quod hanc

e) Matib. 6: 33. σ) Joh. 6: 51, seq. ad 59.

hanc ipsam ἀρτεῖς επιεσίς interpretationem in rem suam convertant Romano-catholici quidam, communionem sub una specie adseruntur ⁵⁾). Nempe inter ceteras rationes, quibus JOH. de RAGUSA in concilio Basileensi malam causam male defendit, etiam illa est, quod heic sacri panis, non item vini facta sit mentio: unde poculum laicis denegatum concludit: Achilleo, si dī; placet, argumento. Præterquam autem quod nondum institutum esset Κυριακὸν δεῖπνον, quando hanc fundendarum precum formulam Christus præscripsit; τὸν ἀρτον καὶ τὸ ποτήριον τῆς ἐυλογίας minus adposite dixerit quis ἀρτον καθημερινὸν, in singulos dies petendum: qualem precatio Dominica designat.

§. VIII.

CRASTINUM, FUTURUM, VENTURUM panem τὸν επιεσίου reddidere nonnulli. Sic H̄ERONYMUS τ) in Matthæi, quod vocat, secundum Ebraeos Evangelio, quo Nazareni, h. e. Christiani ἐβραϊζόντες, utebantur, reperisse se ait γῆρας, id est *craſtinum*. Admisere dein hanc interpretationem summi viri, JOS. SCALIGER, v) H. GROTIUS φ) & GOTTFR. OLEARIUS. χ). Crypto-Calviniani Vittebergenses in Catecheses explicatione, MDLXXI edita, panem craſtinum itidem exposuerunt. Quippe dictum hi volunt επιεσίου, non ἀπὸ τῆς θσίας, (sic enim ex analogia

B 2

gia

5) Cfr. Illustris HOLBERGII Hist. Eccl. τ) Com. mem. in Matth. VI. v) In Crit. S. ad b. l. φ) Ibid. χ) Observ. XXII in Matth., §. II. p. 199, sq.

gia dicendum malling ἐπέσιον, quemadmodum
 Platonis effertur τὸ ἐπουσιῶδες) verum ab ἐπὶ &
 ἰών, ιώσα, quod participium est verbi ἐ'ω; ἵημι vel
 ἔιμι, unde compol. ἐ'πειμι, sequor. ἐπιώσα adeo no-
 nat insequentem s. *craſtinum* diem, ἥμερας vocabu-
 lo vel adposito, vel subauditio: quae quidem u-
 sitata est hujus participii significatio Act. 7: 26;
 16: 11. 20: 15. 21: 18. quomodo etiam dicitur
 ἡ νῦξ ἐπιώσα, Act. 23: 11. Quibus locis HESY-
 CHIUS: ἐπιώσα, ἐρχομένη. Neque aliter τὸν ἐ-
 πιόντα χρόνον, ἐναυτὸν, μῆνα, nec non ὥραν ἐπιώ-
 σαν, PLATO ac DEMOSTHENES passim adhi-
 bent. Ejusdem valoris esse putatur derivativum
 nomen ἐπιώσιος, ut intelligendus adeo sit ἀρτος
 τῆς ἐπιώσης, ἡ αἴρτος ὁ ἐις τὴν ἄνεμον, vicitus in cra-
 ſtinum, (h. e. in futurum vitæ tempus; cfr Matth.
 6: 30, 34. &c.). Verum enim vero, quam demum
 cumque hæc ingeniosa primo videantur obtutu,
 tamen illud ἐτύμον non satis tuto quis admiserit:
 Namque, ut jam non urgeamus, id genus nomina
 a femininis participiis deducere, haut moris esse
 Græcorum; (quod tamen urgunt FRANC. GOMA-
 RUS, SEB. CASTALIO, ABR. SCULTETUS,
 ceteri; quibus unum alterumque exemplum op-
 ponit l. c. GOTTFR. OLEARIUS:) minus op-
 portunus heic loci videtur significatus, deriva-
 tioni respondens; ubi nimirum divinitus petere-
 mus *craſtinum* panem *bodie* (*quotidie*) *dandum*: per-
 inde ac si vellemus innuere, nobis, de ſuffecturo
 in posterum *victu*, non satis esse cautum, nisi præ-
 ſenti.

senti tempore eumdem anticipaverimus. Que vero hæc fiducia esset? anne potius character διαγοπίς, plus, quam fas est, μεριμνῶντος εἰς τὴν ἀνέλιξιν; (Matth. 6: 34. Luc. 12: 22.) Quod reliquum est, immerito contenditur, non posse non oriri ἐπιστολον ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς, quod si ab ἐπὶ & στοῖς quis deduxerit, scribendum esse ἐπιστολην, præpositione, secundum regulam Grammaticorum, in ejusmodi compositis ultimam vocalem abjiciente; quemadmodum effreruntur ἐπερχόμενος & sexcenta alia. Certe non strictior est ille canon, quam ut nonnumquam patiens sit exceptionis: ceu arguunt composita passim obvia, ἐπιεικῆς, ἐπιορκος, ἐπιεργος, &c. in quibus ἐπὶ suam vocalem ante alienam servat. Quod denique ad *Ebræum Evangelium* MATTHÆI adtinet, cuius, pro dicta vocis origine pariter & significatione adstruenda, allegari solet auctoritas; nos quidem tantum illi, quantum antiquissimæ cuique versioni, tribuimus: ipsum vero MATTHÆUM initio Græce scripsisse, firmiter nobis persuasum habemus. Quare veram ἄρτιον ἐπιστολην notionem ex Ebræa μεταφερόντες non omnino pendere arbitramur. Sane, contextui sacro convenientius, panem hunc dixeris, non tam *craſlinum*, quam *bođernum*, aut certe *quotidianum*; de quo tamen sequ. §. plura.

§. IX.

PANEM QUOTIDIANUM, JUGEM,
CONTINUUM qui transtulere τὸν ἐπιστολην, fidos,

dos egerunt interpretes, etiamsi non verbum verbo curarunt reddere. Quippe accesserunt proxime ad precatiunculae sensum; at sic tamen vim Græci vocabuli non satis expressisse videntur. Sic XI exemplaria Mss. Vulg. versionis MATTHÆI reddunt *quotidianum*; etsi plura aliter habent: id quod præeunte LUCA Brug. jam ante notavimus. Et certe in Matthæo, ante HIERONYMUM, Latinos *quotidianum* legisse, ex CYPRIANO, AMBROSIO, AUGUSTINO ceteris, manifestum putat I. c. laudatus LUCAS Brug. In LUCA vero *panem quotidianum* constanter dicit idem interpres, qui in transferenda una eademque dictioñis forma, diversis S:æ S:æ locis iterata, non semper est sibi similis. Constantior autem in Germ. Verl. beatus M. LUTHERUS, ubivis adhibet suum illud *Täglich Brot*; qui ut non paucos ecclesiæ patres præentes, ita deinde complures interpretam, vernacula quemque, sua sequaces habuit. Eriam DESID. ERASMUS, in Lat. Verl. sua, & FR. VATABLUS sic interpretantur; quamvis proni ad hunc locum aliter accipiendum: quod supra vidimus. Denique sic ἐπιστοι Latine reddit universus pene Lexicographorum chorus; duce SUIDA, qui καθημερινὸν interpretatus est. Præcipuum vero hujus expositionis robur petitur ex Ebræo Τέλον τῷ Num. 4: 7. (τὰς ἀρτους τὰς διαταχτὰς reddunt LXX Interpr.) quo Dominum in divina hac preicatione venuste respexisse putat DAN.

HEIN-

HEINSIUS, ψ) nullus dubitans, quin ἐπιεστίς
idem sit atque hoc ipsum τὸν (quod item oc-
currit Ezech. 39: 14.) h. e. *continuus, jugis,*
quotidianus. Sic & vice τὸς ἄρτου τὸν ἐπιουσίας οὐκ
τὸν habet versio Ebraica, quæ debetur Edi-
tori SEBAST. MUNSTERO. Nos vero, uti
quotidiani epitheto quam optime autumamus
exhiberi τὸ καθημέριον, (MATTH. σήμερον,) ita
non videmus, quo pacto respondeat illud nativo
& proprio valori τὸς ἐπιεστίας. Quod si responde-
ret, in perbrevi hac absolutissimæ precationis e-
pitoma foret idem bis dictum; non aliter ac si
quis diceret: τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν καθημερινὸν δίδοθι
ἡμῖν καὶ ἡμέραν, quotidianum panem da quotidie.
Annon e geminis istis redundaret alterutrum?
Sed vero non est, ut πλεονάζον τι, aut quid otiosi
admittamus in oratione divinissima, eaque εἰμι
Φωτικωτάτη, cujus quot verba, tot sunt ponde-
ra; & a qua πολυλογίαν omnem ac ταυτότητα
multo alienissimam esse, supra §. VI ostendimus.
Neque tamen ii sumus, qui versionem illam ma-
gni LUTHERI, eumque sequuti interpretis Sue-
ci, apud nos jamdiu πατροπαραδότον, usque sta-
bilitam publico, hac ex parte immutandam ur-
geamus: præsertim cum illa, quantum ad rem
ipsam, hautquam aliud dicat, quam quod
cum intentione cœlestis Magistri & precationis
argumento consentaneum sit. Nobis interim
ter-

ψ) Vide ejus Exercit. sacr. C. IV. p. 28, sq.

terminum, quem lingua habet authentica, proxima §. eum in modum explanare licebit, ut suam ei notionem pro virili parte vindicare conemur.

§. X.

PANEM, ad sustentandam vitam pertinente, vel brevius, NECESSARIUM aut SUFFICIENTEM qui h. l. exposuere, illi demum τὸν ἐπιέσιον planius ac plenius expressisse videntur. Vix est, ut dubitemus, coaluisse ἐπιέσιον ab ἐπι-, ad, & στά, qua Sacri Scriptores non tam substantiam humanam, quam quæ ad hujus conservationem spectant, intelligunt. Sic LUC. 15: 12, 13. τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς θείας est debita portio patrimonii, rei familiaris, facultatum. Ubi HESYCHIUS: θεία, πλεθος, ὑπαρχής, κτησίς. Et LXX Int. Ebræum πάτερ peculum, Eccl. 2: 8. redundat περιβοστήσματα. Sane LUCÆ Cap. cit. vers. 12. & 30. η θεία καὶ ὁ βίος ισοδυναμεῖται sunt, ita ut alterum vocabulum altero varietur & explicetur. Bios autem rem omnem sustentandæ vitae necessariam, & quascumque, opes significat: quomo^do MARCO Cap. 12: 44. ὁλος ὁ βίος idem est, ac πάντα ὄσα τις εἶχεν. Quo sensu exstat Luc. 8: 43. εἰς ικτερὸς προσαναλίσκειν ὅλον τὸν βίον. Ceterum neque apud profanos scriptores desunt τῆς θείας hunc in modum acceptæ exempla, quæ congesit JO. ALBERTI. ^{w)} Id insuper adjicimus, hanc significationem θείας (a verbo εἶναι) respondere sollemni apud LXX Interpretes & Sacros

w) In observ. Phileb. p. 51.

ciros N. F. scriptores acceptioni τῶν ὑπάρχεων,
(ἀπὸ τῆς ὑπάρχειας, quod verbo substantivo aequi-
valet; unde & τὰ ὑπάρχοντα, scil. χερήματα, faculta-
tes.) Facit huc item substantiae apud Romanos
I(Ctos vis eadem & significatio; praeuntibus AU-
REL. VICTORE ββ) ipsoq; QUINTILIANO, γγ)
quibus bona, vel hereditate accepta, vel labore
parta, substantiae nomine designantur. Adde
AURELIUM FRUDENTIUM, δδ) cui
substantia est alimentum, quo corpus sustinet & su-
stentatur. Ut vero revertamur illuc, unde digressi
sumus, nihil prohibere videtur, quo minus per
τὸν ἄρτον τὸν ἐπιέσιον intelligamus externa quæque
bona, ad rem familiarem pertinentia: h. e. quæ ad
conservandum corpus vitamque sustentandam
mecessario requiruntur, quæque ad hunc u-
sum homini sufficiunt; quasi dicatur: τὰ
ἔπι τὴν ἡμῶν ψολαν καὶ τροφὴν ἐκαρκεύντα,
wel, cum THEOPHYLACTO, τὸ ἐπὶ τῇ ψ-
ολᾳ καὶ συστάσει ἡμῶν ἀνταρκεῖς. Nec multo aliter
SUIDAS in Lex. ἐπιέσιον ἄρτον interpretatur τὰ
ἔπι τῇ ψολᾳ ἀρμέζοντα. Sic & prepositio vim suam
siervat; dicendumq; ἐπιέσιον, quidquid facit ad τὴν
ψολαν ή τὸν βίον, non aliter atque ἐφόδιον, quod
ad iter conficiendum requiritur. Ut non
prorsus adeo a nostro illo ἐπιέσιος abludat LXX.
interpretum περιέσιος· quibus Israëlitæ סְגִלָּה
audiunt λαὸς περιέσιος, Exod. 19: 5, Deut. 7: 6.

C

14:

ββ) De orig. Gent. Rom. Cap. XIX. γγ) Decr.
XV. δδ) In libro Cathemerin.

14: 2. 26: 18. ὃν ἐξελέξατο ὁ Κύριος ἐις περιφ-
σιασμὸν ἑαυτῷ. PI. 135: 4. quæ loca respiciens
PAULUS, veros Christianos itidem vocat λαὸν πε-
ριεστον, Tit. 2: 14. id est, populum Deo ita pro-
prium ac possessum, ut in Ejus quasi peculio sit.
Nimirum Græcis passim scriptoribus dicuntur
περιεστάτει, quibus bona suppetunt & facultates;
& XENOPHONTI περιεστίαν ποιεῖν non aliud est,
quam rem facere, rem augere familiarem. Quia
vero περιεστία sèpius notat abundantiam, & περιε-
στον id, quod plus satis est; dedita opera heic ad-
hiberi videtur ἐπιεστος, ad designandum id, quod
est satis. Quippe bona corpori necessaria, non
molles delicias luxuriæque instrumenta, petimus.
Suffictura nobis & familiæ, non superfluentia, desideramus.
Adprecamur nobis τὴν ἐΦύμερον τρο-
Φὴν καὶ τὰ ἐπιτήδεια (χεήματα) τὲ σώματος, ceu
vocat Jacobus Cap. 2: 15, 16. ita ut detur no-
bis ἐν καιρῷ (ἰδίῳ) τὸ σιτομέτριον, LUC. 12: 42. i. e.
ἡ τροφὴ, quemadmodum habet parallelus locus
MATTHÆI, C. 24. v. 45. Σιτομέτριον, cibi de-
mensus, quid aliud est, quam ὥρη θρῆ, quern
Prov. 30: 8, seq. confidenter a Deo petit AGUR,
divitias æque ac paupertatem deprecatus, ut ne
vel insoleisci, vel furandi sibi subnauceretur
ansa. ὥρη θρῆ τανει demensi mei, vertunt LXX
interpr. τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη necessaria & suf-
ficientia. Hac est illa ἐνσέβεια μετὰ αὐταγνειας,
quam πορισμὸν μέγαν merito facit PAULUS,
Tim. 6: 6. seq. illud insuper præceptum adjici-
ens:

ens: ἔχοντες διατροφὰς καὶ σπεράσματα, (*victum & amictum*,) τέτοις ἀγνοοθησόμεθα. Nec vero novi quid tradimus, ubi a vulgatori interpretatione descendentes, ἐπιέστοιο, eo, quo dictum est, modo, exponimus. Syrus interpres reddit *panem sufficiētiā nostrā*; ceu SCULTETUS & auctor *introductionis puerilis Syriacae* efferrunt: vel proprius ad vīm istius linguae: *panem indigentia & necessitatis nostrā*; i. e. *necessarium*: quod, præter LUCAM Brug. & OTH GUALTPERIUM in *Criticor. Sacr. operae*, observat JOH. MICH. DILHERRUS, εε) eamdem τὰ ἀρτὰ τὰ επιτραπέα explicandi viam ipse ingressus. Consentiantur veriones ceterae, quas adferunt J. CHAMBERLAINIUS ζζ) & J. HOORN. BECKIUS ηη). Panem vitæ conservativum, notiūrff. tige nabrunn, vertunt BRENTIUS 99) ac PASOR u). A qua explicandi ratione non omnino recessisse putandi sunt, qui panem *substantialem* reddiderent, siquidem *substantiam* interpreteris non ὑπόστασιν, sed ἐσίλευ, eo, quo supra diximus, significatu acceptam: uti monet CASTALIO, ii) qui etiam τὸν ἀρτὸν ἡμῶν τὸν ἐπιέστοιο *victum nostrum alimento* exponit. Neque adeo re ipsa a nobis dissentiant VATABLUS & CLARIUS, qui *panem* admittunt & *substantialem*, i. e. *quo sustentamus*, & *quotidianum*; videlicet *quotidianis usibus & necessitatibus*

εε) In Eclog. sacr. N. T. Syr. Gr & Lat. p. 46, sq. & p. 65. ζζ) Syllog. Or. Domin. in diversar. gent. linguis convergæ. ηη) Theol. Pract. pag. 333, sq. 99) In Catech. u) In Lex. Gr. ii), Crit. S. l. c.

tibus intervientem, ac facientem satis. Unde liquet, quam parum & nos abeamus a B. LUTHERO & reliquis, *quotidianum* panem exponentibus; qua de re superiori §. Quando igitur a CHRISTO iussi edoctique homines τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς ἁγανοῖς, pro se quisque, compellant, rogantes τὸν ἀετού τὸν ἐπιέστοι, repetere nobis videntur illam AGURI precatiunculam:
הטריפני לחם חקי:

M. Θ. Δ.

Pag. 14, lin. 28. legatur הַתְמִיד Pag. ead. lin. 20.
& p. 16, lin. 20. commata locis suis mota restituantur.

MIN HERR E.

IHerrans Bón man lás: gif os vårt daglig' bröd.
Hvad rått der med förstäs, Ert vackra verk kan lära,
Som åger snillets kraft och bokvett til sin stöd.
GUD gifv' Er allsköns godt, rik lön och vårdig åra.

JACOB LUNDBERG,
NERICIUS.